

اعجاز بیانی و تأثیری قرآن کریم

جلد اول

سید محمد حسن جواهری

www.ketab.ir

اعجاز علمی و تأثیری قرآن کریم

جلد اول

سید محمدحسن جواهری

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه ادیب سه جری

سرشناسه: جواهری، سید محمدحسن، ۱۳۵۰.

عنوان و نام پدیدآور: اعجاز بیانی و تأثیری قرآن کریم / سید محمدحسن جواهری

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۳۹۱ص.

شابک دوره: ۷ - ۴۷۳ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸؛ شابک جلد ۱: ۰ - ۴۷۲ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

شابک جلد ۲: ۴ - ۴۷۴ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: قرآن - مسائل لغوی - نمونه پژوهی.

موضوع: Qur'an -- Language, Style -- Case studies

موضوع: قرآن - مسائل ادبی - معانی و بیان - نمونه پژوهی.

Rhetoric in the Quran -- Case studies

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: BP ۸۲/۲

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۳

شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۰۰۰۲۳

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

فهرست

۱۱	پیشگفتار
۱۵	مقدمه
۷۷	بخش اول: وجوه اعجاز قرآن در یک نگاه
۷۹	فصل اول: تفسیر و سبب (فرا متنی) اعجاز قرآن
۷۹	۱. امی برین پیامبر
۸۰	۲. صرفه
۸۱	۳. ملالت آور نبودن قرائت تراوان آن
۸۲	۴. آسان بودن حفظ کردن آن
۸۳	۵. عدم تحریف قرآن
۸۵	فصل دوم: وجوه درونی اعجاز قرآن
۸۵	۱. اعجاز علمی
۸۶	۱-۱. کیهان شناسی
۸۶	۲-۱. زمین شناسی
۸۷	۳-۱. زیست شناسی
۸۷	۴-۱. علوم پزشکی
۸۷	۲. اعجاز شبکه معارفی و تشریحی
۸۸	۳. وجوه دیگر
۸۹	۳-۱. اعجاز غیبی قرآن
۸۹	۳-۲. اعجاز ریاضی قرآن
۸۹	۳-۳. اعجاز در بیارستگی از اختلاف

- بخش دوم: نظریه صرفه ۹۱
- فصل اول: بحث‌های مقدماتی ۹۳
۱. صرفه در لغت ۹۳
۲. صرفه در اصطلاح ۹۳
۳. گونه‌های صرفه ۹۳
- ۳-۱. سلب انگیزه ۹۳
- ۳-۱-۱. سلب دانش ۹۴
- ۳-۳. سلب قدرت ۹۵
۴. پیشینه این نظریه ۹۶
- فصل دوم: دلایل مخالفان ۱۰۵
۱. دلایل موافقان ۱۰۵
- ۱-۱. عدم تفاوت آنکه قرآن با آراء برخی فصیحان ۱۰۵
- ۱-۲. عدم تفوق پدیده بر پییداور ۱۱۲
- ۳-۱. تکرارهای قرآن نشانه حقیقت صرفه و بطلان اعجاز بیانی ۱۱۴
- ۴-۱. برخی آیات قرآن ۱۱۵
- ۵-۱. نقل قول‌های قرآن و نارسایی شواهد از آن بیانی ۱۱۷
- ۶-۱. انکار صرفه مساوی با ناکامی در برابر شبهه غایب بودن قرآن ۱۱۹
۲. دلایل مخالفان ۱۲۲
- ۱-۲. سلب امتیاز از قرآن ۱۲۲
- ۲-۲. لزوم حیرت از خویشتن به جای حیرت از بیان قرآن ۱۲۵
- ۳-۲. تعارض با آیه ۸۸ سوره اسراء ۱۲۶
- ۴-۲. ورود نقص به فصاحت عرب و شخص پیامبر ﷺ ۱۲۶
- ۵-۲. لزوم وجود متنی همسنگ قرآن از عرب جاهلی ۱۲۸
- ۶-۲. لزوم بی‌بهره بودن قرآن از کمال ذاتی در بیان ۱۳۴
- ۷-۲. توانایی بر خلق مانند قرآن با نیت غیر معارضه ۱۳۵
- ۸-۲. اعجاز بیانی و تأیید آن در روایات ۱۳۶
۳. برآیند پژوهش ۱۴۲

۱۴۵	بخش سوم: ماهیت و ساختار اعجاز بیانی
۱۴۷	فصل اول: نظریه‌های اعجاز بیانی
۱۴۷	۱. دیدگاه رمانی
۱۴۹	۲. دیدگاه باقلانی
۱۵۲	۳. دیدگاه فخر رازی
۱۵۴	۴. دیدگاه ابوزهره
۱۵۶	۵. دیدگاه مطعنی
۱۶۰	۶. دیدگاه کواز
۱۶۰	۷. دیدگاه معرفت
۱۶۸	۸. سایر آراء دیگر
۱۷۳	فصل دوم: ساختار پیشنهادی
۱۷۳	۱. فصلت بلاغت قرآن
۱۷۴	۱-۱. فصاحت
۱۷۴	۱-۱-۱. در رسم
۱۷۵	۱-۱-۲. در کلام
۱۷۷	۱-۱-۳. در متکلم
۱۷۸	۲-۱. بلاغت
۱۸۷	۲. نظم
۱۹۵	۲-۱. برخی ویژگی‌های پربسامد نظم بلیغ قرآن
۱۹۵	۲-۱-۱. تقدیم و تأخیر
۲۰۱	۲-۱-۲. تناسب و ارتباط وثیق اجزای کلام با یکدیگر
۲۰۳	الف) گونه‌های تناسب
۲۰۵	ب) فواصل، مقاطع و خواتیم آیات
۲۰۸	ج) گونه‌شناسی فواصل / خواتیم
۲۰۸	ج/۱. تمکین
۲۱۰	ج/۲. تصدیر
۲۱۲	ج/۳. توشیح
۲۱۴	ج/۴. ایغال

- ۲۱۶..... (د) فاصله و بافتار.....
- ۲۲۰..... ۳-۱-۲. گزیده گویی در عین وفای به معنا (ایجاز).....
- ۲۲۴..... ۴-۱-۲. جزالت، روانی و زیبایی.....
- ۲۲۶..... ۵-۱-۲. حیات متن (التفات).....
- ۲۲۹..... ۳. سبک.....
- ۲۲۹..... ۱-۳. سبک در لغت و اصطلاح.....
- ۲۳۸..... ۱-۱. سبک های کلی قرآن.....
- ۲۳۸..... ۱-۱-۱. علمی.....
- ۲۴۰..... ۲-۳. ادب.....
- ۲۴۲..... ۳-۲-۳. خطایی.....
- ۲۴۴..... ۳-۳. ویژگی های سبک قرآن از دیدگاه دانشمندان.....
- ۲۴۴..... ۱-۳-۳. رافعی.....
- ۲۴۷..... ۲-۳-۳. دراز.....
- ۲۵۰..... ۳-۳-۳. زرقانی.....
- ۲۵۱..... ۴-۳-۳. خطیبی.....
- ۲۵۴..... ۴-۳. ویژگی های سبک قرآن بر اساس دیدگاه مختار.....
- ۲۵۴..... ۱-۴-۳. آوای قرآن (آهنگ).....
- ۲۵۷..... یکم. تطابق آوا و معنا در حروف و کلمات حراز.....
- ۲۵۸..... الف) صفات و ویژگی های اختصاصی حروف.....
- ۲۶۰..... ب) جایگاه و انعکاس صفات حروف در کلمات.....
- ۲۶۷..... ج) چگونگی کاربست واژگان قرآن.....
- ۲۶۸..... دوم. تطابق آوا و معنا در آیات و سوره.....
- ۲۷۲..... ۲-۴-۳. تصویرگری.....
- ۲۷۶..... الف) تشخیص.....
- ۲۸۱..... ب) تجسیم.....
- ۲۸۴..... ج) تخیل.....
- ۲۸۶..... ۳-۴-۳. گسترش معنایی.....
- ۲۹۱..... ۴-۴-۳. تمهید بافتار و نظم درون.....

- ۲۹۳..... (الف) حسن تخلص یا اقتضاب.....
- ۲۹۶..... (ب) سبک قرآن فراتر از حسن تخلص.....
- ۲۹۷..... (ج) سبک قرآن نه گفتاری و نه نوشتاری.....
- ۲۹۸..... (د) نظام حاکم بر سوره.....
- ۳۰۳..... (ه) تبیین بیشتر نظام حاکم بر سوره.....
- ۳۰۵..... ۳-۵. جمع بین اجمال و تفصیل.....
- ۳۰۶..... ۴. گزینش واژگان (تناسب آوا و معنا).....
- ۳۰۹..... ۱-۴. کشش واژگان.....
- ۳۱۰..... - مثال ۱. «اسطاعوا» و «استطاعوا».....
- ۳۱۱..... - مثال ۲. «خَصَّصَ الْحَقُّ».....
- ۳۱۱..... - مثال ۳. «أَسْفُونَا».....
- ۳۱۱..... - مثال ۴. «يَتَضَرَّعُونَ» و «يُضَرَّعُونَ».....
- ۳۱۳..... ۴-۱. واژگان طولانی قرآن.....
- ۳۱۷..... ۳-۴. توسل در تنقیح رباعی.....
- ۳۲۵..... فصل سوم: پاسخ به شبهات.....
- ۳۲۵..... شبهه ۱. تکیه بر شاهدان در حجت آن. دلیل عدم اعجاز بیانی قرآن.....
- ۳۲۷..... شبهه ۲. نیامدن اعجاز بیانی در آیات قرآن دلیل بر عدم وجود آن.....
- ۳۳۴..... شبهه ۳. درخواست معجزه از سوی مشرکان دلیل عدم اعجاز قرآن.....
- ۳۴۴..... شبهه ۴. نیامدن اعجاز بیانی در روایات دلیل بر عدم وجود آن.....
- ۳۴۹..... شبهه ۵. غلط‌های ادبی ادعایی، دلیل بر عدم اعجاز.....
- ۳۶۲..... شبهه ۶. عدم اتمام حجت بر مردم با فرض اعجاز ادبی قرآن.....
- ۳۶۴..... شبهه ۷. ادعای وجود برابر برای قرآن در بلاغت.....
- ۳۷۳..... فهرست آیات.....
- ۳۸۹..... نمایه اصطلاحات.....

پیشگفتار

در پرتو وزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام، به عنوان معارف نجات‌بخش، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجریدات اسلام، از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد، از دیگر سو، باعث نمایان شدن سست‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشرساخته و نظام‌ها مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و توسعه تکن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظام‌ها مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌زدایی فرهنگی ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهوب از سلامت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کننده و سایر جوان کشور، تأسیس نهاد علمی پژوهشی محض و کارآمدی را فرس می‌زند. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مد ظله العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به‌عنوان نهادی علمی فکری، دانشگاهی - حوزوی، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیر دولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»، «نظام‌های

اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف مذکور در اساسنامه مصوب خود، فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی، که مشتمل بر هفت گروه علمی «معرفت‌شناسی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان»، «منطق فهم دین»، «قرآن‌پژوهی» و «علوم انسانی قرآنی» است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهش و بازپردازش میراث معرفتی بازمانده از سلف در قلمرو حکمت اسلامی و معرفت دینی.

۲. تبیین سوره‌های قرآنی و بازارانه روزآمد مبانی اندیشه دینی.

۳. تعمیق و توسعه معرفت دینی و نظریه‌پردازی در این عرصه ناظر به نیازهای زمان.

۴. پاسخ به شبهات الفقهی و فقه‌مرو عقاید اسلامی و معارف دینی.

۵. نقد مکاتب و دیدگاه‌های معاصر در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی و معارف اسلامی.

در راستای تحقق اهداف فوق، هر یک از گروه‌ها، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه پیش‌طرح راجع به سویب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود و یا معلمان عرصه دین‌پژوهی واگذار نموده و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تایید نهایی، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین‌پژوهی، آن را به نشر می‌رسانند. همچنین به فراخور نیاز به تعمیق و تصحیح آثار تألیفی موجود اهتمام ورزیده و نشر آن‌ها اقدام می‌نماید.

در این میان، گروه قرآن‌پژوهی در راستای تأمین اهداف فوق در سال ۱۳۷۸ تأسیس و به‌صورت مشخص وظایف ذیل را در دستور کار خود قرار داد:

۱. نظریه‌پردازی، نوآوری، توسعه، تعمیق و تولید علوم قرآنی و تفسیری؛

۲. مشارکت در طراحی و نظام‌سازی قرآن و تفسیری در عرصه سیاسی

- اجتماعی، اقتصادی، امنیتی، تربیتی و فرهنگی؛

پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی در عرصه قرآن و تفسیر؛

۴. تربیت صاحب‌نظران متعهد و متمحص، کارا و زمان‌آگاه در زمینه

مطالعات قرآنی و تفسیری؛

۵. بازشناسی، نقادی، بازپیرایی مواردی معرفتی بازمانده از سلف صالح

در حوزه مطالعات قرآن و تفسیر.

با توجه به اهداف فوق و با عنایت به اهمیت و حساسیت موضوع "اعجاز قرآن و شبهات آن"، چنان‌که در پیش‌گفتار دفتر نخست آمد، گروه این موضوع را با طرحی جامع و در چند دفتر در دستور کار خود قرار داد که اثر پیش‌برده در دفتر این طرح در قالب دو جلد است. جلد نخست رویکردی تازه به اعجاز قرآنی دارد که از موضوعات پر دامنه و کهن منابع علوم قرآنی است و جلد دوم به اعجاز تائیری می‌پردازد که چهره‌ای نو شناخته دارد.

تحقیق حاصل نتیجه تلاش علمی محقق ارجمند حجیت الاسلام و المسلمین سید محمد حسن حواری، عضو هیئت علمی گروه قرآن پژوهی پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی است. در این‌جا از اعضای محترم شورای علمی گروه و مولف محترم تشکر نموده و از ارزیابان فرهیخته حجج اسلام حسین شیرافکن و محمد تقی دیاری به سبب تلاش برای افزودن بر غنای این اثر سپاس‌گزاری می‌شود.

گروه قرآن پژوهی

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی